

Og en må være svært uheldig skal en ikke møte en villrein flokk eller hilse på rypesteggen. Dovrefjells fauna med fugleliv er da også et verdifullt naturinnslag av høyeste klasse.

La oss håpe at dette stykke av fjell-Norge blir bevart uten regulerende inngrep, la Hjerkin/Kongsvolls rypemarken ligge der som et reservoar, gjerne til bruk for nødvendige høyfjellsprøver, for skolering av vår jakthundpark, til glede og gavn for alle som kommer i kontakt med disse firbente skapninger. For det skal man vite at en jaktprøvehund har et garantistempel for dressur som eliminerer ulemper og faremomenter.

Reisen til bestefar

ERLING ØSTERBERG

Lakeien som ble sorenskriver i Orkdal

Utsnitt av et tidsbilde.

I året 1688 ble Matthias Nielsen Skaanlund utnevnt til sorenskriver i Orkdal. Han hadde vært kammertjener hos forskjellige adelige personer i Danmark og til slutt lakei hos Grev Christian Gyldenløve, greve av Samsø, som var en uekte sønn av Christian den femte. Sorenskriverembedet fikk han som belønning for tro tjeneste som lakei, skjønt han ikke hadde noen juridiske kunnskaper overhodet. Dette var jo i og for seg ikke så bemerkelsesverdig på den tid da adelens og kongehusets tjenere ofte fikk embeder i Norge. Det som imidlertid gjør sorenskriver Skaanlund særlig interessant, er hans selvbiografi som ble funnet i arkivet på sorenskriverkontoret i Orkdal i året 1847. Her beretter han blant annet om sin reise fra København for å overta embedet i Norge. Reisen begynte den 8. oktober 1688 og gikk landeveien fra Hålsingborg til Christiania, en reise som tok 16 dager. Her gjorde han sin oppvartning hos sin tidligere herre Just Høeg, som var blitt visestatholder i Norge. Fra Christiania gikk reisen med skysshest den sedvanlige Kongevei opp Gudbrandsdalen og videre over fjellet hvor han tok inn på de vanlige fjellstuer, Fokkstuen, Hjerkin, Kongsvoll og Drivstuen til Oppdal. Her beretter Skaanlund at han traff en hel del bønder som var på vei til våben- og skatteting. Han ga seg i prat med bønderne og spurte hva deres sorenskriver het. De svarte: «Vi har ingen, ellers var hans navn Otte Gram. Han blev i Ørkedalselven i sommer». (Skaanlund var blitt utnevnt som sorenskriver Grams etterfølger etter at denne var druknet. Sorenskriver Gram var nemlig i juni samme år omkommet

ved drukning da han skulle ride over Orkla. Hesten snublet med ham da han red fra Ekli til sin gård Trondvold. Man fant ikke liket før flere måneder etterpå.) «Hvem skal I nu faa igjen?» spurte Skaanlund. Det ble svart: «Det maa Gud vide, Han (Gram) var en bra Mand, ellers lidet hastig undertiden. Gud give vi skulde faa en god igen.» «Hvem mener I, at I faar?» «De spaar vi faar vel en jute,*) ja, give at han bliver god».

Om sin videre reise på vei til Orkdal beretter Skaanlund:

«Men først da vi kom til Stuen, en Gæstgivergaard, sagde Manden *Hellu* til Fogden: «Hosbond, hvad er det for en Karl, Du fører med Dig?» Han svarede: «Det er vores nykomne Skriver». *Hellu* sagde: «Det kan ikke være, Du gækkes med mig». Da maatte Fogden sværge derpaa, at det var saa. «Ja, til Lykke», sagde han med videre og iblandt andet til mig.» I maa ikke forsmaa en Risbit*) i foræring.» Jeg spurgte Fogden: «Hvad siger han, jeg forstaar ham ikke.» Han sagde: «Han forærer Eder en Buk.» «Hvad! En Gedebuk?» Han sagde: «Ja, I maa takke ham derfor.» Jeg mente nej og sagde: «Hvad! Skal jeg føre saadant igennem Landet, det gør jeg ikke.» «Jo», sagde Fogden, «det er Landsens Vis, I maa takke ham, I skal ikke have videre Omsorg derfor.» Saa takkede jeg, og vi rejste derfra til Sundset til Lensmanden udi Meldalen.»

Omsider den 10. november kom sorenskriveren frem til Orkdal hvor han fikk et svare strev med å skaffe seg losji. Bønderne var åpenbart ikke særlig lystne på å ha sorenskriveren som leieboer. Husspørsmålet løste seg imidlertid forholdsvis snart, idet han året etter sin tiltredelse kjøpte den store gården Follo i Orkdal og giftet seg i november samme år med Mette Sophia Schwarz fra Trondheim, datter av løytnant Sven Olsen Schwarz og hustru Kirsten Torbjørnsdatter. (Han hadde først fridd til henne i 1689, men dette frieriet fikk avslag. Det later imidlertid til at den gudelskende mademoiselle Mette Sophia har betenkt seg, for alt den 6. november samme år ble de forlovet.)

*) Jute = Jyde var i Sverige og Norge en alminnelig benevnelse på en danske den gang.

*) Risbit, en årsgammel bukk eller vær.

Da Skaanlund ble utnevnt til sorenskriver, fikk han av statsrådssekretæren den opplysning at «Ørkedalen er den vakreste Egn, som er nordenfjelds, og smukke Folk.»

Det later også til at Skaanlund fant seg vel til rette i sitt embede. I sin selvbiografi beretter Skaanlund blant annet om hans tidligere herre, Grev Christian Gyldenløves reise gjennom Orkdalen i desember 1699, hvor greven var i virkelig livsfare i Sundlibakken i Orkdal, idet en hest ble løpsk og «taalte ikke Bidsel».

Skaanlund beretter også om Kong Fredrik den fjerdes reise i Trøndelag sommeren 1704. Herom heter det:

«Den 24. dito (Maj) rejste jeg til Garberg mod Kongens Ankomst. Den 25. dito kom han der og fik friske Heste til Værket. Den 26. dito derfra og spiste paa Ekli, derfra til Ørkedalsøren med Fartøj til Byen, men der han kom lidet mod Fla(?)k formedelst en ganske liden Kulings Skyld, vendte han tilbage og kom i Land ved Sundet. Der talte jeg med min Herres Broder Admiral Uldrich Christian Grev Guldenlew, imedens de fik Cariolerne og videre Tøj af Baadene. Jeg var og did tilbaads, men siden red jeg foran for Vice-Statholder Gabel og de flere. En Fjerding derfra kom Fogden Matz Tybring fra Byen igen, der han først havde været ved Sundet. Et Stykke derfra kom Stiftamtmand v. Ahnen (og) overhec(r?)kede Matz Tybring gruelig for han havde forladt sin Post ved Sundet i Frygt af Hestemangel. Jeg maatte da sige, der var ingen Fattelse for Heste, men vel tilovers med videre, thi alle mente saa vel som Stiftamtmanden, at Kongen skulde kommet til Bratøren, hvor der var gjort en Æreport. Og da man kom mod Stenberget, kom Generalmajor Wibe paa en galant Hest, red for Kongen, og geleidede ham ind i sin Gaard, hvor Kongens Logement skulde være. Kongen, imedens han var der, besaa han alt hvad synsværdigt var, antog naadig alle Solicitanter Suppliquer. Ligesaa var der et stort Indløb i det Gemak, hvor han spiste, for at se ham, hvilket han ikke lod forbyde. Vi samtlige Sorenskrivere gjorde vores Memorial, som jeg baade renskrev og overleverede. Og som man fornåm noget om Kongens Bortrejse fra Trondhjem igen, altsaa den 2. Augusti, rejste jeg fra Byen og hjem.

Den 3. dito rejste jeg hjemme fra til Sundset, hvor Kongens Kokke, Bagere m. fl. var komne der, som skulde lave Middagsmaaltid til, var og oprettet uden for Gaarden dertil. Men imod Morgenen kom en Expres, at Kongen vilde spise til Middags paa Bjerkager, hvorover vi alle over Hals og Hoved maatte forføje os med Hast til Bjerkager, og enhver skyndte sig med sin Handtering. Jeg ordinerede og utvalgte Bønder og Heste at anskaffe alt Behør til en Løvsal. Imidlertid jeg var dermed i Værk, ankom der mange, en efter anden, af Riddere og Herrer og skyndte paa, at det kunde snart blive færdigt, førend Kongen kommer. Alle spaaede, det gik ikke an. Jo, jeg havde baade set og været med i saadan Handel.

Endelig blev alting i Betids klar, dernæst Bordet dækket. Da Kongen kom, var Liberiet strax færdig og bar Maden paa Bordet, og alt var fornøjeligt. Der fik han og se det Horn fra Hooll, som salig Kong C5 havde givet Guld paa, hvorover Kongen i lige Maade allernaadigst ved Livkarlen Hartmann gav hele Spetz (Specie)-Penge dertil.

Den 5. dito rejste Kongen fra Byen til Støren. Den 6. dito derfra og spiste som bemeldt, og Aftenen til Opdal. Samme Aften befalede Stiftamtmanden mig, at jeg strax skulde ride til Drivstuen og se til at alting var i Beredskab med Heste, saa ingen skulde tage nogen, uden dem, som burde til Kongen staa ledige. Jeg havde med Sergent Anders Mul med Soldater til (at tilse) at Sundalingerne eller Opdalingerne ikke skulde rømme.

Den 7. dito kom Kongen til Drivstuen og spiste der til Middags, rejste saa derfra over Fjeldet. Jeg fulgte med til Taarnet, dog forinden, da han kom ved Vaarbakken, turde han ikke sidde i Cariolen, men gik udfor og gav sig til med Guldenlew og Eichstedt at kaste (Sten) i Driven, hvem længst kunne kaste. Og, der han kom til Holled (Hullet) nu Kongsvolden, var det pudserligt med Erik Holled, han havde sine Toldbreve under Trøj(en), hans Tanke var at faa dem confirmeret. Ibland andet sagde jeg, at Hr. Statholder Guldenlew har naadigst anordnet dette Sted for alle Rejsendes Bekvemmelighed, efterdi det var for langt imellem de andre Fjældstuer. «Det er sandt», sagde Generalmajor Wibe, «jeg var Fændrik den Tid.» Da sagde Kongen: «I kan fly ham dem:» det samme sagde Wibe.

Det droges længe, imedens de spændte for, endda sagde Kongen: «Fly Wibe dem, saa skal det blive.» Han (= Erik Hullet) sagde: «O, Du naadige Konge!» saa og til Wibe: «Dok hi mykkje at dragas med og mang Brev kjem ihop, saa kjem mit uti Skippel(?)» Saa flyede han General Wibe dem og sagde: «Du skal være min Mand», hvorover Kongen havde sin Fornøjelse over hans Frygttagighed for hans Velfærds Breve. Da Kongen havde nu faaet friske Heste, satte han sig i Cariolen og kørte saa sagte. Saa tog General Wibe, som havde Vin i Beredskab, skænkede og drak den Lakej til, som efter skulde følge. Jeg fik et Glas med. Fra Taarnet red jeg til Præstegaarden; der var Stiftamtmanden og Fogden Jørgen Pedersen, som jeg gav denne Rapport.

Jeg fulgte den 9. (August) med Amtmanden og den 10. dito kom jeg hjem om Aftenen.»

Matthias Skaanlund satt som sorenskriver i Orkdal i over 40 år og døde i 1730 eller 1731. De siste år av sitt liv var han syk og sengeliggende etter et kjøreheld på en embedsreise, og forretningen ble bestyrt av hans svoger, Lyder Brandt, som også ble hans etterfølger i embedet.

Ludvig Daae mener at Matthias Skaanlund gjennom sin herre Gyldenløwe har bidratt til at bestemmelsen i Christian den femtes Norske Lov om at amtmennene skulle være skifteforvaltere, ikke ble satt i kraft, men at skiftene ble overdratt til sorenskriverne, hva som er ordningen den dag i dag.

Utnevnelsen av de kongelige og adelens tjenere til embeter var som sagt ingen merkverdig foreteelse i tiden. Forholdet vedvarte selv etter at juridisk embetseksamen var innført og det var Struensee som gjorde ende på praksis, idet han ved Kabinetsordre av 12. februar 1772 bestemte at: «Domestiquer (d.v.s. tjenere) ej maa foreslaaes til noget officielt Embede.»

En epoke i embetsverkets historie var dermed avsluttet.